

Заклучэнне. Даследаванне зместу музычнага мастацтва XIX ст. сведчыць, што яно ў якасці сваіх вытокаў мела народную вакальную і інструментальную музыку. Музыка, песні і танцы суправаджалі разнастайныя бакі жыцця народа — вытворчы, сямейны і культавы.

Прафесійнае музычнае мастацтва ў гэты перыяд узнікла на аснове мастацкіх традыцый і адлюстроўвала калектыўна выпрацаваныя эстэтычныя прынцыпы. Як і народная творчасць прафесійная музыка ўвасабляла светасузіранне беларусаў, іх жыццёвы аптымізм, эстэтычныя патрэбы. Музычны фальклор быў асновай нацыянальнага музычнага стылю, вызначальнай крыніцай прафесійнай кампазітарскай музыкі і канцэртна-выканальніцкай творчасці.

Спіс цытуемых крыніц

1. Podberecki R. Antoni Abramowicz — muzyk // Rocznik Literacki : ? t. Petersburg, 1844. T. 3. 43 s.
2. Падбярэзскі Р. А. Беларускае вяселле // Rocznik Literacki : ? t. Petersburg, 1844. T. 1.
3. Вьюгинова Н. О взаимодействии фольклорного и профессионально-авторского в симфонической концепции поэмы «Литовская рапсодия» М. Корловича // Вопросы музыковедения и философии музыки : сб. ст. : вып. 2 / сост. Т. А. Щербакова. Минск : Беларус. гос. акад. музыки, 2000. С. 76—98.
4. Хиджев Б. Иосиф Гузиков. Биографический очерк // Одесский вестник. 1844. № 77.
5. Мархель У. Прысутнасць былога — пераадоленне стэрэатыпаў // Романтизм в музыке : материалы науч.-практ. конф. Минск, 3—5 дек. 1997 г. / сост. Т. А. Титова. Минск : Беларус. гос. акад. музыки, 1999. С. 11—24.
6. Бабровіч В. Казлоўскі Восіп (Юзаф) Антонавіч // Энциклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі : у 5 т. / рэдкал.: І. П. Шамякін [і інш.]. Минск : Беларус. савет. энцыкл., 1985. Т. 2. Габой — Карціна. 702 с.
7. Мальдзіс А. І. Падарожжа ў XIX стагоддзе. 3 гісторыі беларускай літаратуры, мастацтва і культуры : навук.-папул. нарысы. Мінск : Нар. асвета, 1969. 206 с.
8. Капилов А. Л., Ахвердова Е. И. Музыкальная культура Беларуси XIX — начала XX веков. Минск : Ин-т соврем. знаний, 2000. 144 с. : ил. 13.
9. Дадіомова О. Музыкальная культура Беларусі Х—ХІХ вв. Минск : Ковчег, 2015. 246 с.
10. Мархель У. Прысутнасць былога — пераадоленне стэрэатыпаў. С. 790.
11. Rudzinski W. Stanislaw Moniuszko. Krakow, 1972. 204 p.
12. Лист Ф. Письма бакалавра музыки // Совет. музыка. 1936. № 9.
13. Мархель У. Прысутнасць былога — пераадоленне стэрэатыпаў. С. 48—49.
14. Briefeausdem Jahren 1831—1837 von F. Mendelssohn-Bartholdy. Lpz., 1989. (Письмо от 18 февраля 1836 года).
15. Idem. S. 385.

УДК 78.03(367)

М. І. Святошчык

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы

ПРАБЛЕМА ЗАХАВАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ

Уводзіны. Адзінае пытанне з’явілася падставай да напісання гэтага артыкула: чаму большасць беларусаў працягвае размаўляць на рускай мове? Адказ на гэтае пытанне мае на ўвазе не толькі знаёмства з гісторыяй Беларусі, але і тэарэтычныя веды аб тым, якім чынам у сучасным грамадстве выжываюць тыя ці іншыя мовы, асабліва «нацыянальныя».

Асноўная частка. З канца XVIII ст., па меры распаўсюджвання ідэй нацыяналізму ў Еўропе, сфарміравалася ўяўленне пра мову як аснову нацыянальнай ідэнтычнасці. Гэта значыць, што існаванне нацыі наўпрост звязвалася з наяўнасцю «нацыянальнай мовы», якая узнікла да «нацыянальнага адраджэння». Аднак у канцы XX ст. погляды змяніліся, і з’явілася ўяўленне пра «нацыянальную мову» як пра «канструктар», які ствараўся паралельна працэсу распаўсюджвання нацыяналізму. «Нацыянальная мова» ў гэтым выпадку з’яўляецца не столькі асновай нацыянальнай ідэнтычнасці, колькі вынікам яе фарміравання, выконваючы важную сімвалічную ролю крытэрыя «адрознівання» нацыянальных культур [1].

Прымяненне сучасных канцэпцый дае новыя падставы для аналізу моўнай сітуацыі ў Беларусі, у тым ліку і для аналізу пачатковага перыяду фарміравання «нацыянальнай мовы». Калі ісці за аўтарамі гэтых канцэпцый, то не наяўнасць беларускай «нацыянальнай мовы» (стандартызаванай літаратурнай формы) папярэднічала стварэнню беларускай нацыі ў канцы XIX — пачатку XX ст., а наадварот: у ходзе стварэння нацыі і з’яўляецца беларуская «нацыянальная мова», помнікам якой стала «Беларуская граматыка для школ» Б. Тарашкевіча, выдадзеная ў 1918 г. Яна была апублікавана ўжо пасля таго, як з’явіўся нацыянальны рух, што стаў выкарыстоўваць моўныя адрозненні ў якасці рэсурсу для атрымання палітычнага капіталу. У сучаснай Беларусі, як і ў перыяд «нашаніўскага Адраджэння», праблема распаўсюджвання беларускай мовы шмат у чым працягвае яшчэ трактавацца як праблема канчатковага здабыцця нацыянальнай ідэнтычнасці. Аднак варта адзначыць, што за фасадам спрэчак пра мову часта стаяць зусім іншыя праблемы, значна больш глыбокія [2].

У перыяд рэалізацыі савецкага мадэрнізацыйнага праекту (1917—1991 гг.) сфера ўжывання беларускай мовы значна паменшылася. Беларусізацыя 20-х гг. XX ст. была згорнута, а ў 1933 г. правялі рэформу па спрашчэнні беларускай мовы і набліжэнні яе да рускай. Культурнае адзінства БССР грунтавалася на камуністычнай ідэалогіі і рускай мове, якая пераўтварылася не толькі ў мову «міжнацыянальных зносін», але і ў мову, пры дапамозе якой ў асноўным можна было зрабіць кар’еру ў савецкай краіне [3].

У савецкі перыяд у нашай краіне з'явілася «трасянка»: многія этнічныя беларусы размаўлялі на беларускай мове, але сталі выкарыстоўваць рускую па кар'ерных меркаваннях, што спараджала накладанне дзвюх моў адну на адну і ўзнікнення вельмі спецыфічнай з'явы. Акрамя гэтага, паступова адбылася «дэвальвацыя» сацыяльнай каштоўнасці беларускай мовы ў масавай свядомасці, яна стала асацыявацца з «вясковай», якая не ўкладвалася ва ўрбаністычны лад жыцця. Тую рускую мову, якая і пачала распаўсюджвацца ў БССР, нельга, аднак, назваць менавіта рускай. Хутчэй за ўсё яе можна назваць «савецкай рускай мовай», паколькі гэта была мова прапагандысцкіх штампаў і канцылярызму, савецкае «навамоўе» (па вызначэнні Б. Сарнова) [4].

Акрамя таго, інтэрвенцыя рускай мовы ў беларускую культуру і грамадства суправаджалася не пераносам зместу рускай культуры ў поўным аб'ёме, а распаўсюджваннем «кароткай версіі рускай (савецкай) культуры», арыентаванай на неадкладнае і неглыбокае выкарыстанне.

У сучасных індустрыяльных грамадствах колькасць моў, якія выкарыстоўваюцца ў паўсядзённай камунікацыі, непазбежна скарачаецца, што звязана з неабходнасцю адзінай сістэмы камунікацыі. У ходзе савецкай мадэрнізацыі, аднак, адносна натуральны працэс змяншэння моўнай разнастайнасці быў значна ўзмоцнены палітычным складнікам: мовы не проста «паміралі», ім дапамагалі гэта зрабіць. Або захоўвалі нацыянальныя мовы ў якасці фальклорнай адзінкі. Беларуская мова ператварылася ў сімвал супраціву камуністычнаму мінуламу, акрамя гэтага, яна стала найбольш відавочным для выкарыстання культурным «адрозненнем», якім неадкладна можна было скарыстацца для мабілізацыі насельніцтва ў рамках ідэі нацыяналізму [5].

Беларуская мова у 1990 г. была абвешчана дзяржаўнай, і пачаўся новы этап беларусізацыі, у правядзенні якой і ў спрэчках вакол яе ўдзельнічалі розныя палітычныя сілы і сацыяльныя групы, чые інтарэсы, аднак, адрозніваліся. Наданне рускай мове статусу дзяржаўнай не толькі пашырала электаральную падтрымку ўлады ўнутры краіны, але і дала магчымасць ператварыць беларускую мову ў адзін з прадметаў торгу за танныя рэсурсы. Беларусь стала ці ледзь не адзінай постсавецкай краінай, якая захавала рускую мову ў якасці дзяржаўнай мовы ў абмен на ўмацаванне эканамічнага і палітычнага саюза з Расіяй. Захаваўшы палітычны суверэнітэт, афіцыйная Беларусь адмовілася ад культурных каштоўнасцей ва ўгоду вялікай палітыцы. Рашэнне моўнай праблемы ў 1995 г. было заснавана на гістарычна склаўшымся факце укараненнасці рускай мовы ў постсавецкай Беларусі, але яно не было аб'ектыўным ў адносінах да беларускай мовы як мовы тытульнай нацыі [6].

Адзін з гэтых фактараў, якія ўплываюць на існаванне мовы, — гэта дзяржаўная моўная палітыка. Менавіта ад палітычнай волі дзяржавы залежыць масіраваная інтэрвенцыя беларускай мовы ў сферу адукацыі і справаводства, забеспячэнне хаця б рэальнага двухмоўя, зыходзячы з рашэнняў рэфэрэндуму. Але на сёння дзяржава хутчэй заахвочвае захаванне рускай мовы ў якасці асноўнай. Геапалітычны фактар таксама мае вялікае значэнне для будучага развіцця беларускай мовы. Тэндэнцыі ўніфікацыі ў культуры ў рамках праекта Саюзнай дзяржавы Расіі і Беларусі адрозніваюцца ад прынятай ў Еўропе ўвагі да культурнай разнастайнасці і павазе да такіх «дэталей», як «нацыянальныя мовы» [7].

Лёс беларускай мовы залежыць ад волі яе носьбітаў. У сучаснай Беларусі з'явілася праслойка маладых людзей, якая належыць да ўрбанізаванага пакалення і адносіцца да беларускай мовы даволі нязвычайна: мова стала інструментам дэманстрацыі «стыльна жыцця», індывідуальнасці, якая абапіраецца не толькі на нейкія асабістыя якасці, але і на культурную традыцыю. Такое выкарыстанне беларускай мовы падобна, на першы погляд, на спажывецкія практыкі выбару «брэндавага» адзення або іншых рэчаў, якія надаюць нам нейкую «каштоўнасць», і ўсё ж справа ідзе некалькі інакш.

Для таго, каб выкарыстоўваць беларускую мову ў якасці каштоўнага адрознення, трэба прыкласці нямала намаганняў, хаця б пераадоўляючы кожны раз здзіўленне тых, хто ўсё жыццё размаўляў на рускай мове. Новае пакаленне людзей, выбраўшы беларускую мову, арыентавана не столькі на нейкую пэўную палітычную пазіцыю, колькі на ідэю сучаснасці і дэмакратычных каштоўнасцей, якія адносяцца перш за ўсё да сферы прыватнага жыцця: у сённяшняй Беларусі надзвычай цяжка не падацца статкаваму пачуццю і настойваць на сваім праве выбіраць тыя спосабы камунікацыі, да якіх чалавек схільны [8].

Заклучэнне. Жаданне размаўляць на беларускай мове сёння — гэта жаданне быць аўтаномным суб'ектам, гэта значыць самастойна вызначаць свае звычкі. Новае пакаленне беларусаў вырасла ўжо не ў СССР, руская мова для іх перастала быць «святой». Глобалізацыя і рынак працы спрыяюць росту папулярнасці іншых замежных моў. Гэтыя працэсы, дарэчы, не памяншаюць шанцы для адраджэння беларускай мовы — хутчэй наадварот. І, вядома, застаецца спадзявацца на тое, што грамадства Беларусі, у якім пакуль дамінуюць «каштоўнасці выжывання», дасягне ўзроўню эканамічнай бяспекі, зможа перайсці да рэалізацыі «каштоўнасцяў самавыяўлення», якія ўключаюць у сябе культурную разнастайнасць, цікавасць да традыцый і нацыянальнай мовы як спосабам быць сучасным «культурным чалавекам».

Спіс цытуемых крыніц

1. Ласкоў М. А. Адкуль пайшла беларуская мова. Мінск : Беларус. энцыкл., 2003. С. 156.
2. Затулін К. С. Саюзная дзяржава на постсавецкай прасторы // Садружнасць. 2001. № 6 (39). 27 чэрв. С. 34.
3. Версіі: ці патрэбна беларусам беларуская мова? // Белгазета. 2001. 25 чэрв. С. 26.
4. Затулін К. С. Саюзная дзяржава на постсавецкай прасторы. С. 21.
5. Ласкоў М. А. Адкуль пайшла беларуская мова. С. 19.
6. Там жа. С. 26.
7. Версіі: ці патрэбна беларусам беларуская мова? // Белгазета. 2001. 25 чэрвеня. С. 17.
8. Ласкоў М. А. Адкуль пайшла беларуская мова. С. 71.